

Dave Goulson

Een verhaal met een engel

Vertaling Nico Groen

Uitgeverij Atlas Contact
Amsterdam/Antwerpen

Voor Seth, mijn jongste zoon.
Dat er tot zijn genoegen altijd een bloemenweide moge zijn
met de aanblik en het geluid van zoemende bijen.

Inhoud

Proloog 9

- 1 De donkere tuinhommel 29
- 2 Een hommelaar 45
- 3 De warmbloedige hommelaar 57
- 4 Een korte geschiedenis van de bij 70
- 5 De weg naar huis terug vinden 81
- 6 Smeerwortel en geurende pootjes 95
- 7 Tasmaanse duivels 107
- 8 Quinn en Toby, hommelsnuffelhonden 130
- 9 Bijenoorlogen 148
- 10 Koekoekshommels 157
- 11 Bijenvijanden 166
- 12 De bloemetjes en de bijtjes 184
- 13 Doet omvang ertoe? 198
- 14 Ketchup en Turkse immigranten 216
- 15 Chez les bourdons 240
- 16 Een liefdadigheidsorganisatie uitsluitend voor hommels 263
- 17 De terugkeer van de koningin 285

Latijnse en Nederlandse hommelsnamen 305

Dankwoord 307

Register 309

Proloog

Mijn belangstelling voor hommels en andere insecten dateert van toen ik zeven jaar was en we met ons gezin van een kleine twee-onder-een-kapwoning aan de verstedelijkte rand van Birmingham verhuisden naar het dorpje Edgmond in Shropshire. Mijn vader, een onderwijzer, was opgegroeid in de buurt van het marktplaatsje Newport en erop gebrand zijn twee zoons een goede scholing mee te geven. Newport had – en heeft nog steeds – een uitstekend gymnasium, de school waar mijn vader op had gezeten en waarvan hij hoopte dat mijn broer en ik ernaartoe zouden gaan, gesteld dat we voor het toelatingsexamen zouden slagen.

Op mijn zevende gaf ik niet veel om school, maar ik was dol op ons nieuwe huis. Achteraf bezien was het nogal lelijk, met een pokdalige grindstuclaag en een afzichtelijke uitbouw met een plat dak, maar jongetjes maken zich niet druk om dat soort dingen. Het was een vrijstaand huis met een veel grotere tuin dan ik gewend was. Je had er grote bloembedden, appel- en damastpruimenbomen, een vijver, twee oude houten schuren vol spinnenwebben met enorme spinnen waar ik de kriebels van kreeg, en voor mijn vader genoeg ruimte voor een fijne moestuin. Nog mooier was dat zich aan de overkant van het huis het platteland uitstreckte. Ik hoefde de dorpsstraat maar over te steken en over een stenen muurtje te springen en ik bevond me al op een enorme weide met

Een verhaal met een angel

een prachtige paardenkastanje om in te klimmen. Op warme zomerdagen stond daaronder vaak een grijsgevekt, nukkelig paard zenuwachtig met zijn staart de vliegen weg te zwaaien, klaar om te bijten en te trappen. In de lente wemelde het in de boom van de hommels die op de roomkleurige en roze kaarsen afkwamen. Het grote aantal bijen* betekende dat de bloemen aan het einde van de zomer veranderden in een overvloed aan wilde kastanjes, waarmee mijn vriendjes en ik, verstopt in het dichte groen van de kruin, voorbijgangers bekogelden.

Mijn vader interesseerde zich maar matig voor bloemen; ik mocht van hem planten wat ik wilde, dus pootte ik lavendel, vlinderstruik en kattenkruid om hommels en vlinders te lokken. Ik leidde een kamperfoelie langs een van de oude schuren omhoog als voedselbron voor nachtvlinders en plantte een mannelijke wilg om de bijen aan het begin van de lente van eten te voorzien. Ik legde een grote rotstuintuin aan van oude bakstenen die ik van een vervallen boerengebouw achter de akkers haalde en in een knapzak meenam. Onderin liet ik openingen vrij zodat hommels zich erin konden nestelen en ik beplante de bovenkant met gewone rolklaver, zodat er bloemetjes waren voor de bijen en smakelijke blaadjes voor de rupsen van het icarusblauwtje. Ik groef een grotere vijver en deed er allemaal watersalamanders, stekelbaarsjes en allerlei andere soorten dieren uit het plaatselijke kanaal in.

Ik heb geen flauw benul van wie ik dat allemaal heb. Mijn vader was leraar geschiedenis en kan tot op de dag van vandaag de Engelse monarchen sinds Willem de Veroveraar in de juiste

* Hommels zijn zo nauw verwant aan bijen dat ze in de taxonomie niet als aparte groep worden beschouwd, maar als grotere, sterker behaarde bijen. De auteur spreekt daarom, voor de variatie en ondanks mogelijke verwarring, soms van bijen terwijl van hommels sprake is. (Noot van de vertaler)

Proloog

volgorde opzeggen, inclusief jaartallen, en de ouderdom van een gebouw vaststellen aan de vorm van de ramen of de pinakels. Maar geef hem een hommelmot en zijn kennis laat hem in de steek (hoewel ik heb geprobeerd hem die bij te brengen). Mijn moeder was gymlerares, kon uitstekend overweg met een roundersbat en een tenniseracket, en was erg competitief ingesteld, maar ze had totaal geen belangstelling voor de natuur. Ze moest niets hebben van enge kriebelbeestjes en was doodsbang voor spinnen. Dus moest ik me alles zelf bijbrengen, waarvoor ik een scala aan fauna's en natuurgidsen gebruikte die mijn ouders me graag gaven; mijn vader hield van alle soorten boeken.

De enige volwassene van wie ik me kan herinneren dat ze mijn belangstelling actief heeft aangemoedigd was een lerares van de lagere school, de fantastische juffrouw Scott. Ze was kort en stevig, met dik, bruin, krullend haar, en omdat ze zo'n kort lontje had, had ze de neiging bevelen en vermaningen te blaffen. Mijn klasgenootjes en ik waren in het begin doodsbang voor haar; we waren tot dan toe juist van die lieve, aardige lagerschooljuffen gewend geweest. Maar we beseften al gauw dat ze een vrolijke twinkeling in haar ogen had en dat de strenge façade die ze op hield niet meer was dan dat: een façade. Bovendien vond ze het heerlijk om er met ons op uit te trekken, op zoek naar beestjes; ze liet ons zien hoe je bomen aan de hand van de bladeren kon determineren en hoe je een val voor kevers kon zetten. Ze zocht vooral graag met een schepnetje beestjes in het water. In mijn herinnering lijkt het alsof we elke dag met een schepnetje naar het kanaal gingen (en alsof de zon altijd scheen). Ons klaslokaal stond al snel vol jampotjes met kikkervisjes, schaatsenrijders, wrede libellenlarven, geelgerande watertorren, duizendpoten, spinnen en nog veel meer. De libellenlarve was mijn favoriet. Het lelijke, bruine, korte en dikke schepsel hield zich roerloos schuil op de bodem van een pot tot het iets te eten kreeg. Elke dag gooi-

den we er een kikkervisje of een worm in en keken we rillend van afgrijzen toe hoe de kop van de larve zich uitvouwde tot een telescopisch pincet, waarmee hij zijn nietsvermoedende prooi greep en verslond.

De lente erna begonnen mijn pogingen om in het wild levende dieren te lokken daadwerkelijk vruchten af te werpen. Ik zag grote hommelmkoninginnen die nog maar net hadden overwinterd zich te goed doen aan wilg en longkruid. De diertjes hadden een maand of zeven geslapen, sinds juli het jaar ervoor, dus het len-tebanket dat ik ze had bereid was bijzonder welkom. Waren ze verzadigd, dan zochten ze laag over de grond vliegend naar een geschikt gat om in te nestelen. Het viel me op dat een kleine-aard-hommelmkoningin de ruimte onder een van de schuren inspecteerde. Die moest haar zijn bevallen, want weken later kwamen de kleinere werksters tevoorschijn, die naar buiten vlogen om voedsel te verzamelen en een halfuur later terugkeerden met enorme bollen felgeel stuifmeel aan hun pootjes. Ik kon er uren naar kijken en zag het nestverkeer steeds drukker worden naarmate het seizoen vorderde, terwijl het aantal werksters snel toenam. Geen enkele bij maakte aanstalten zich te nestelen in de nestkamers die ik speciaal voor dat doel in de rotstuin had aangebracht.

Terwijl de zomer naderde begon de tuin te krielen van het leven. De vlinderplant zat vol kleine vossen, dagpauwogen, grote en kleine koolwitjes, zweefvliegen en hommels. Op het oppervlak van mijn nieuwe vijver streden schaatsenrijders en schrijvertjes om territoria en een forse keizerlibel nam zijn intrek in een grote kattenstaart aan de rand. De libel kwam zoemend tevoorschijn om andere vliegende insecten te vangen, die hij midden in hun vlucht met zijn borstelige poten ving, en verjoeg alle andere libellen die zich op zijn jachtterrein waagden. Tot op de dag van vandaag verbaas ik me erover hoe snel al die insecten in een tuin opduiken zodra je ze ook maar een beetje aanmoedigt.

Proloog

Op een keer trof ik na een zware zomerse bui een aantal doorweekte hommels aan, die zich aan de vlinderstruik vastklampten. Ik besloot ze te drogen. Helaas voor de bijen was ik nog iets te jong om dergelijke praktische zaken te doorgronden. Achteraf bezien was de föhn van mijn moeder pakken en ze zachtjes droog blazen misschien de verstandigste keuze geweest. In plaats daarvan legde ik de versufte diertjes op de warme plaat van het elektrische fornuis, deed er een laagje keukenpapier op en zette de plaat op een lage stand. Omdat ik jong was, werd ik het wachten tot ze waren opgewarmd beu en ging ervandoor om mijn valse woestijnratjes te voeren. Helaas ging mijn aandacht pas weer naar de bijen uit toen ik de rook opmerkte. Het papier had vlam gevat en de arme dieren waren helemaal verkoold. Ik kon wel door de grond gaan. Mijn eerste poging om hommels te conserveren was op een ramp uitgedraaid. Het voorspelde weinig goeds, maar ik had tenminste geleerd dat er een bovengrens is aan de temperatuur waarbij hommels zich prettig voelen. Zoals we nog zullen zien, verklaart dat waarom er zo weinig hommels in Spanje voorkomen.

Ik was een groot liefhebber van de boeken van Gerald Durrell, vooral die over zijn jeugd op Corfû, waar hij allerlei opwindende dieren verzamelde en in zijn slaapkamer hield. Hij had uilen, slangen en schildpadden. Nog beter was dat hij nooit naar school hoefde (hij kreeg thuis les van een excentrieke privédocent die zwaardvechten een stuk interessanter vond dan algebra). Hij had zelfs een ezel om al zijn vlindernetjes en jampotjes te dragen. Stikjaloers deed ik mijn best om in zijn voetsporen te treden, waarbij ik me moest behelpen met de iets alledaagsere fauna van Shropshire. Ik zeurde mijn arme ouders aan het hoofd over een hele reeks dieren die ik wilde, te beginnen met cavia's, konijnen, hamsters en muizen. Mijn broer en ik gingen ongenadig net zo lang door tot we van onze ouders een hond moch-

ten, een schattige, zwarte, gekruiste labradorpuppy die we, met een totaal gebrek aan fantasie, Spot noemden, naar de witte vlek op haar rug. Toen ze groter werd verdween de vlek al snel, waardoor haar naam soms tot verwarring leidde. Maar ze was een ongelofelijk lieve hond die alles toeliet, ons onophoudelijke geplaag pikte en een trouwe metgezel werd op onze uitstapjes op het platteland.

Toen het nieuwe van mijn traditionele huisdieren af was, stapte ik over op exotische tropische vissen, luipaardkikkers, roodwangschildpadden, kousebandslangen en anolissen. Ik had een eigen slaapkamer met uitzicht op de kastanjeboom en vulde mijn kamer met zelfgemaakte dozen en aquaria waaruit zelfs de domste dieren geheid ontsnapten. Mijn kousebandslangen bevonden zich vaker buiten hun terrarium dan erin. Wanhopig probeerde ik het deksel er met plakband op te houden, met jammerlijke gevolgen. Een van de slangen slaagde er desondanks in het deksel omhoog te duwen, maar raakte zo hopeloos verstrikt in het plakband dat ik er uren over deed om hem los te krijgen. Ik legde me erbij neer dat ik geregeld naar een ontsnapt dier op zoek moest en het is heel goed mogelijk dat zich onder de vloerdelen van dat huis nog steeds een ontsnapt dier ophoudt.

Ik kreeg voor mijn verjaardag een keer een kleine volière voor in de tuin, waar ik grasparkieten en een paartje prachtige Chinese dwergkwartels in hield. Nu ik volwassen ben vind ik het wreed om vogels in een kooi te houden (vooral grote papegaaien in kleine binnenkooien), maar als jongetje werd ik niet door dat soort sentimenten gekweld. Ik vond het heerlijk om in de volière te zitten terwijl de vogels om me heen vlogen. Het duurde niet lang of de parkieten kregen jonkies, zodat ik mijn zakgeld kon aanvullen door het overschot te verkopen (ook de kwartels legden meer dan genoeg eieren, maar die kwamen nooit uit). Jonge parkietjes zijn opvallend lelijke, kale beesten met een veel te grote kop. Ge-

Proloog

woonlijk krijgen ze al snel veren en worden ze veel schattiger, maar één kuiken leek daar niet toe in staat en bleef nagenoeg kaal, ook toen hij al wat ouder was. Uiteindelijk probeerde hij het nest te verlaten en sprong eruit, waarna hij als een baksteen naar beneden viel. Onverzettelijk klauterde hij door zijn snavel en zijn poten te gebruiken langs het gaas naar boven, waar hij naast de andere parkieten op de hoogste stok ging zitten. Af en toe stortte het arme beestje zich dapper met zijn kleine roze vleugeltjes fladderend omlaag en smakte hij opnieuw op de grond. Hij leefde nog ongeveer een halfjaar, maar maakte geen kans toen het winter werd.

De verantwoordelijkheid die ik op me had genomen leidde tot een onrustbarend hoog sterftecijfer. Op een zondagochtend stond mijn moeder in de keuken een van haar legendarische pasteiën in elkaar te draaien (ze is een uitstekende, zij het erg traditionele kok, want ze serveert altijd maaltijden met veel vlees en aardappelen en groenten, gevolgd door machtige, warme toetjes, zoals *fruit crumble* of rozijnenpudding met custardvla). Ik moet weinig omhanden hebben gehad en haar voor de voeten hebben gelopen, want ze wees me erop dat het aquarium op mijn kamer nodig schoongemaakt moest worden: het glas was groen uitgeslagen van de algen, waardoor je de vissen nauwelijks kon zien. Even later, terwijl ik met mijn hand diep in het warme water gehoorzaam het glas aan de binnenkant van het aquarium schoonwreef, riep mijn moeder naar boven: 'Dave... wat brandt daar? Je bent toch niet weer lucifers aan het afstrijken, hè?'

Voordat ik met schrobben was begonnen had ik het elektrische verwarmingselement in zijn watervaste glazen omhulsel uit het aquarium gehaald en op zijn kant op een kast gelegd. Het was niet in me opgekomen de stekker eruit te trekken. Omdat het element niet in het water lag, was het heet geworden en had het zich in de bovenkant van de kast gebrand. (Ik ben er nooit

Een verhaal met een angel

achter gekomen hoe mijn moeder dat zo snel van zo grote afstand heeft kunnen ruiken.) Zonder erbij na te denken tilde ik het element aan het snoer op en gooide het in het aquarium. Heet glas en koel water gaan natuurlijk niet goed samen, dus het omhulsel spatte met een knal uit elkaar, met als gevolg dat het elektrische element aan het water werd blootgesteld en al mijn vissen werden geëlektrocuteerd. Ze sidderden en stuiptrekten in het water (gelukkig stak ik mijn hand er niet in om het verwarmingselement eruit te halen). Tegen de tijd dat ik de stekker uit het stopcontact had gehaald waren ze allemaal morsdood.

Er deden zich nog veel meer van zulke rampen voor. Misschien wel de meest traumatische betrof mijn kwartels. De schattige diertjes scharrelden over de bodem van de volière, schrapend naar voedsel. Het mannetje had een prachtige zwart-witte tekening op zijn kop, met bovenop een werkelijk schitterende pluim. Het vrouwtje zag er saaier uit, maar had wel mooie donkere spikkeltjes over haar hele lijfje. Ze waren onafscheidelijk en gedroegen zich alsof ze aan elkaar vastgelijmd zaten. Vaak maakten ze elkaars verendek schoon. Ik was er meer aan gehecht dan aan de parkieten, waarvan ik eigenlijk vond dat het schorre, onhandige en opzichtige beesten waren (misschien was mijn beeld gekleurd doordat ze me zo fel pikten wanneer ik ze oppakte). Nu is het in de winter erg koud in het graafschap Shropshire, zoals mijn kale parkiet al snel ontdekte. Het ondergaat niet de invloed van de ver weg gelegen warme zee en vaak wordt er de laagste nachttemperatuur van heel Engeland gemeten. Na een wel erg koude nacht ging ik 's ochtends vroeg naar buiten om de vogels in de volière te voeren, waar ik tot mijn verrassing zag dat de kwartels door de parkieten werden belaagd. Ze lagen op de besneeuwde grond te worstelen, elk met twee of drie parkieten erbovenop, die met hun scherpe puntsnavels genadeloos aan hun veren rukten. Ik ging gauw naar binnen en verjoeg de parkieten. De arme kwartels konden amper

Proloog

staan, maar waren nog springlevend. Ik pakte in elke hand een vogel op en nam ze mee naar binnen. Op de keukenvloer werd me duidelijk wat het probleem was. Ze vielen om wanneer ze probeerden te gaan staan. Nadere inspectie bracht aan het licht dat ze geen tenen meer hadden; ze hadden 's nachts allebei last gekregen van bevroeringsverschijnselen, waardoor die er simpelweg af waren gevallen. Hun pootjes eindigden in stompjes, waardoor ze niet meer konden staan en lopen. Ik was radeloos en wist niet wat te doen. In een vlaag van wanhoop probeerde ik van boetseerlei en luciferhoutjes protheses te maken, maar dat was geen succes, dus legde ik de vogels, die nog met hun nieuwe protheses worstelden, met wat voer in een kartonnen doos en ging naar school.

Toen ik weer thuiskwam was de situatie er niet veel beter op geworden. De tenen van de vogels waren niet op wonderbaarlijke wijze weer aangegroeid en de beestjes waren er evenmin achter gekomen hoe ze hun nieuwe klei-met-luciferhouten pootjes moesten gebruiken. Ze lagen daar maar gewoon te liggen en zagen er nog iets zwakker uit. De harde werkelijkheid drong tot me door: de kwartels zouden nooit meer beter worden. Ze konden niet worden opgelapt. Ik had me indertijd vreselijk schuldig gevoeld toen mijn kale parkiet dood was gevoren, want een snellere dood zou veel minder onaangenaam zijn geweest. Met dat idee in mijn achterhoofd besloot ik dat er maar één ding op zat.

Ik weet niet waarom ik er op dat moment niet voor koos de hulp van mijn ouders in te roepen om de arme vogels naar de dierenarts te brengen. Een snelle, dodelijke injectie zou de verstandigste oplossing zijn geweest, maar kleine jongetjes denken niet logisch na. In plaats daarvan haalde ik de bijl van mijn vader uit de schuur. Zelfs voor een volwassene was het een grote bijl, en voor mij natuurlijk al helemaal. Ik nam de vogels mee naar het achterste deel van de tuin en legde ze naast elkaar op het

Een verhaal met een angel

gras. Het leek me het beste om ze allebei tegelijk af te handelen, in plaats van eerst de ene terwijl de andere toekeek. Daar lagen ze, terwijl ze me met hun nog steeds heldere oogjes aankeken, tevergeefs spartelend met hun stompjes. Ik hees de bijl op mijn rug en maakte er een reuzenzwaai mee. De kop boorde zich in de grond, vlak naast de snavels van de geschrokken maar overigens ongedeerde vogels. Ik was van plan geweest beide kopjes er met één klap af te slaan. Uiteindelijk slaagde ik erin de bijl uit de grond te wrikken en ik probeerde het opnieuw. Raak! Min of meer. Alleen sloeg ik de kopjes er niet af, maar hakte beide vogels dwars doormidden. Het resultaat was hetzelfde. Ik groef een klein gat naast de rotstuin en legde ze te ruste, slordig bijeengeraapt en naast elkaar, zoals ze door het leven waren gegaan.

Zo kan ik nog wel even doorgaan. Ik zou het afschuwelijke lot van mijn axolotl kunnen beschrijven, of mijn mislukte poging correctieve chirurgie toe te passen op een zwaargewonde roek. Laat ik het erop houden dat het niet ongevaarlijk was om een van mijn huisdieren te zijn.

Niet alleen bracht ik een groot aantal verschillende levende dieren bijeen, ik werd ook een fanatieke verzamelaar. Met enige schroom moet ik bekennen dat het met vogeleieren is begonnen. In de jaren zeventig was eieren verzamelen een heel gewone hobby voor Engelse plattelandsjongens. Veel van mijn vriendjes deden het, en we wedijverden met elkaar om de zeldzaamste exemplaren. Mijn vader deed me voor hoe ik de eieren uit moest blazen; als jongen had hij ze in dezelfde struiken gevonden die ik nu afstruinde. Je boort een gaatje aan beide kanten van het ei door een speld tussen je vingers te draaien terwijl je de punt tegen de schaal duwt. Het idee is dat je vervolgens aan de ene kant blaast en zo de inhoud er via het andere gaatje uit perst. Bij een kippenei is dat een makkie, maar bij een klein, bruin-wit gespik-

Proloog

keld ei van een winterkoning is het o zo lastig. Mijn allermooiste exemplaar was er een van een knobbelzwaan.

Toen ik met mijn vriendjes Les en Mark (die ook bekendstond als 'Butt', om redenen die we allang waren vergeten) langs de kanaaloever aan het 'eieren' was, zagen we het ei liggen in een verlaten nest in een rietkraag dicht bij de tegenovergelegen oever. De andere eieren waren allang uitgebroed en de jonge zwanen en hun ouders waren in geen velden of wegen te bekennen. Zonder dralen trokken we onze truien en t-shirts uit, in het besef dat de gene die het eerst haalde het eerste maalde. Butt en Les begonnen hun broek uit te trekken, maar ik sprong gewoon half ontkleed in het water en was ze te vlug af. Het ei was rot; toen ik de speld erin duwde, spoot er een stroom roomachtige, klonterige smurrie in mijn gezicht, die stonk als de hel. De rest van de inhoud eruit blazen was een gedenkwaardige bezoeking, waar mijn arme vader me mee hielp omdat ik op het laatst groen was uitgeslagen van de stank. Ten slotte legde ik het ei, dat nog steeds stonk, trots op de prominentste plek van de vitrine tegen mijn slaapkamermuur.

Dit alles zal hedendaagse lezers met afschuw vervullen. Eierrapers staan in de maatschappelijke hiërarchie slechts een piepklein treetje boven seriemoordenaars (in zekere zin zijn het denk ik zelfs een soort seriemoordenaars, dus dat is niet zo heel raar). Het is waar dat de meeste eieren die ik verzamelde nog leven bevatten toen ik ze raapte. Ik ga geen lans breken voor eieren verzamelen; ik zou het mijn drie zoons verbieden. Maar ik heb in die tijd waarin ik naar eieren zocht veel geleerd over biologie. We hebben maar één keer een ei uit een nest gehaald en deden ons best het zo min mogelijk te verstoren, maar daarmee valt het natuurlijk niet goed te praten. Eieren van weinig voorkomende vogels verzamelen is een misdad, en ik ben blij dat ik er nooit in ben geslaagd er een van een bijzonder zeldzame soort te vinden.

Aan de andere kant denk ik wel eens dat we het vanuit een andere invalshoek zouden mogen bekijken. Hoeveel mensen die eieren rapen afkeuren laten overal hun kat lopen? (Huiskatten doden jaarlijks miljoenen vogels en kleine zoogdieren.)

Van het verzamelen van eieren stapte ik over op insecten, te beginnen met vlinders. Mijn moeder, de schat, was er niet happig op, maar ik haalde haar over door te zeggen dat ik maar één mannetje en één vrouwtje van elke soort zou nemen en daarmee niet veel kwaad kon uitrichten. Als begin van mijn verzameling kocht ik een dode maar schitterende *Lyssa zampa* van een vlindertuin in Dorset die Worldwide Butterflies heette. Hij werd bezorgd in een grote papieren envelop met een kartonnen doosje erin, dat ik opgewonden openmaakte. Waar ik niet op had gerekend was dat het exemplaar niet was geprepareerd, wat wil zeggen dat de vleugels waren dichtgevouwen en dat er geen speld doorheen was gestoken. Ik probeerde de vleugels te openen, maar wist niet dat dat bij een gedroogde vlinder onmogelijk is: ze zijn ongelofelijk teer en broos. Toen ik de vlinder nogal klungelig mooi probeerde neer te leggen, braken de vleugels samen met het grootste deel van de pootjes af. Ik bleef met een zielige verzameling lichaamsdeeltjes achter. Ontmoedigd slaagde ik er kort daarna in een tweedehands boek te bemachtigen, *Studying Insects* van E.B. Ford, waarin werd uitgelegd wat ik verkeerd had gedaan. Om een vlinder met uitgevouwen, mooi symmetrische vleugels te prepareren en op te prikken, zoals ze altijd in musea tentoon worden gesteld, moet je hem eerst zelf doden of, als hij al droog is, ‘relaxeren’ door hem een paar dagen in een blikje met vochtig keukenpapier te bewaren (niet langer, want dan gaat hij schimmelen). Als de vlinder zacht en vochtig is, kan hij voorzichtig in elke houding worden opgeprikt. Is hij eenmaal droog, dan blijft hij voor altijd in dezelfde houding zolang hij tenminste niet opnieuw vochtig wordt.

Proloog

In *Studying Insects* stond ook dat je een insectendodend potje kon maken door gekneusde laurierbladeren onder in een grote jampot te leggen; als de bladeren zijn gekneusd geven ze cyanide af, dat sterk naar marsepein ruikt (ook al wist ik dat het giftig was, ik kon de verleiding niet weerstaan af en toe een flinke snuif te nemen). Een vlinder een paar minuten in zo'n pot stoppen is genoeg om hem permanent in slaap te krijgen.

Ik probeerde ook een vlindernet te maken van een kleren-hanger van ijzerdraad en een panty van mijn moeder, maar dat was geen doen, en zonder net was het nagenoeg onmogelijk om iets te vangen. Uiteindelijk stuitte ik op het adres van de firma Watkins & Doncaster uit Hawkhurst in Kent. Ze afficheerden zich als 'leveranciers van entomologische benodigdheden'. Ik schreef ze aan en ontving een paar dagen later hun catalogus per post.

Het was een beslissend moment in mijn leven, een keerpunt van waaraf ik nooit meer heb omgekeken.

Ik was net thuisgekomen van een partijtje kinderrugby, dus ik zal een jaar of acht zijn geweest. Ik zat onder de modder en nam de catalogus mee naar boven om hem in bad te lezen. De catalogus van Watkins & Doncaster was het wonderlijkste wat ik ooit had aanschouwd. Hij was dik en bevatte de ene na de andere pagina illustraties van de meest verbazingwekkende paraferalia: insectennetjes, schepnetjes, pillendoosjes, kooitjes, kokers, vergrootglazen, malaisevallen, microscopen, spanplanken, lichtvallen, zuigexhausters en prachtige mahoniehouten insectenkabinetten. Achterin bevond zich het deel over taxidermie, met in vervoering brengende voorwerpen als een hersenlepeltje, tangen om botten door te knippen en een gigantische verzameling glazen ogen. Ik stond als aan de grond genageld, was verbijsterd. Er ging een volledig nieuwe wereld voor me open. Bovendien waren er blijkbaar nog meer mensen zoals ik! Ik wilde alles wel ko-

Een verhaal met een angel

pen wat in de catalogus stond, maar mijn zakgeld stelde scherpe grenzen aan wat ik me kon veroorloven. Toch was mijn eerste aankoop een groot, professioneel vlindernet, dat me 16 pond kostte – een fortuin voor een jochie van acht – en waar ik vrese-lijk trots op was. Het was bijna even groot als ik, met een zware messing greep, een stevig metalen frame en een heel diep, zwart net. Ik dacht dat ik er zowat alles mee kon vangen.

Mijn vlinderverzameling dijde langzaam uit, net als mijn collectie boeken over vlinders en andere insecten. Mijn eerste vangst was een bijzonder morsig uitziende distelvlinder met vleugels die door de lange trek vanuit Marokko waren gerafeld. Ik voegde er al snel een bruin zandoogje aan toe, en daarna grote en kleine koolwitjes, een oranje en een bont zandoogje, een kleine vos, admiraalvlinders, icarusblauwtjes en dagpauwogen. De schoonheid van die wezentjes beneemt me tot op de dag van vandaag de adem; ik heb de exemplaren nog steeds, in de bovenste lade van een insectenkabinet dat ik me pas dertig jaar later kon veroorloven. Ik leerde ook de eitjes en de rupsen te zoeken, waarvoor je erachter moest zien te komen wat de rupsen aten en ook hoe je de planten moest determineren. Als je een beetje oplet, is het niet al te moeilijk om volwassen vlinders uit rupsen te laten komen; op die manier krijg je prachtige verse exemplaren die je aan je verzameling kunt toevoegen, de rest laat je vrij. Ik leerde er enorm veel van.

Van vlinders breidde mijn belangstelling zich uit naar nachtvlinders. De meeste vliegen in het donker en er zijn twee veelgebruikte methoden om ze te vangen. De ene is 'stropen'. Daarvoor moet je 'stroop' of 'smeer' maken, een waanzinnig brouwsel van stroop, bier, bruine suiker, vanille-extract, perendrups en rum of cognac, plus ongeveer alles wat je maar lekker vindt, zolang het maar een koppig aroma oplevert. Het lijkt alsof iedere nachtvlinderverzamelaar er zijn eigen geheime recept op na houdt. Welk

Proloog

mengsel je ook gebruikt, het eindresultaat moet een dikke smurrie zijn die zo sterk ruikt dat je op een afstand van vijftig stappen de tranen in de ogen schieten. Vervolgens smeer je die in de schemering op de paal van een schutting of op een boomstam. Het idee is dat nachtvinders de geur niet kunnen weerstaan, dat ze wel móé-ten landen en van de zoete smeer moeten drinken; ze raken redde-loos bedwelmd door de alcohol en blijven als verstijfd zitten, klaar om door de gretige verzamelaar te worden geraapt. De keren dat ik verschillende versies brouwde en er een groot deel van mijn moeders suiker-, stroop- en aromavoorraad en de verzameling sterkedrank van mijn vader doorheen joeg, stonk ons huis een uur in de wind.

De resultaten waren bedroevend. Oorwurmen bleken de enige dieren die telkens weer door de smeer werden aangetrokken; soms krioelden er wel honderden op de oppervlakken waar ik de smurrie op had gesmeerd en waarin ze vast kwamen te zitten als ze tijdens hun bacchanaal over elkaar heen kropen. Er vertoonde zich bijna geen enkele nachtvinder. Ik vond het bovendien nogal eng om 's avonds in mijn eentje over de velden te banjeren (vooral omdat mijn broer en ik op zaterdagavond van mijn vader vaak lang mochten opblijven om naar de House of Horror-films van de Hammer-studio te kijken, waardoor mijn overactieve fantasie in elke schaduw een vampier tevoorschijn toverde). Ik controleerde een keer het besuikerde vlak op een grote es toen een bosuil die vlak boven me zat het op een roepen zette. Ook al wist ik dat het een uil was, het kostte me grote moeite de verleiding te weerstaan om naar huis te sprinten, en pas na een minuut of tien kwam mijn hart tot bedaren.

Er is een andere, gemakkelijker manier om nachtvinders te lokken: een lichtval. In *Studying Insects* wordt het principe uitgelegd: nachtvinders worden aangetrokken door kaarsen en andere lichtbronnen. Vandaar dat dit soort vallen gebruik-

maakt van een fel licht boven een bak die een beetje aan een kreeftenval doet denken. De vlinders worden gelokt door de lichtbron, knallen ertegenaan en vallen via een trechter in de grote bak, die meestal vol eierdozen zit, waar ze graag op schijnen neer te strijken. Het klonk een stuk gemakkelijker en veel minder eng dan in het donker met een emmer vol stroop over de velden te sjouwen, vandaar dat ik een poging besloot te wagen.

Ik monteerde een peertje van 100 watt boven een zelfgefabriceerde kartonnen trechter op een plastic emmer, deed de lamp aan voor ik naar bed ging en wachtte in spanning de ochtend af. Ik stormde bij zonsopkomst naar beneden om mijn vangst te inspecteren. Wat een teleurstelling: alleen maar een paar wespen en een kleine bruine 'micro', zoals ik tegenwoordig weet dat ze worden genoemd. Ik probeerde het een paar weken, maar met weinig succes. Na enige studie begreep ik dat ultraviolet licht het beste werkt. Toevallig had mijn moeder een nogal vreemd uitzierende, ouderwetse warmtelamp die ze gebruikte om gewonde spieren te behandelen, waar ze al last van had toen ze nog op de sportacademie zat. Hij leek op een grote, scharnierende bureaulamp, maar dan met twee vreemde gloeilampen erin, waarvan een voor infrarood en de ander voor ultraviolet licht. Tot op de dag van vandaag heb ik geen idee waarom het iemand een goed idee leek om gewonde lichaamsdelen een lekker kleurtje of een stoot warmte te geven; waarschijnlijk werd huidkanker destijds nog niet echt goed begrepen. Hoe dan ook, ik heb mijn moeder de lamp nooit zien gebruiken (waarschijnlijk maar goed ook) en dacht dat ze het vast niet erg zou vinden wanneer hij uit naam van de wetenschap werd gekannibaliseerd. Het enige probleem was dat ik de ultravioletlamp niet zonder het verwarmingselement kon aanzetten. Daar liet ik me niet door uit het veld slaan: ik besloot de beide gloeilampen naast elkaar bo-

Proloog

ven mijn zelfgemaakte val te bevestigen en liet ze de hele nacht branden.

De volgende ochtend bleek het experiment gedeeltelijk geslaagd. De uv-lamp had weliswaar veel nachtvlinders gelokt, maar door de warmtelamp waren ze helaas verbrand: mijn val zat vol verkoelde vlinderlijkjes. Dat was niet echt de bedoeling. Geërgerd probeerde ik de gloeilampen anders te bedraden om ze van elkaar te scheiden. Ik denk dat ik op die leeftijd nog geen natuurkunde had gehad (ik was een jaar of negen), dus het was nogal een gok. Toen ik de aangepaste lamp aanzette, met deze keer alleen de uv-lamp op de stroom aangesloten, klonk er een luide knal. De uv-lamp spatte uit elkaar. Ik schroefde mijn moeders lamp weer in elkaar en zette hem terug in de kast, in de hoop dat ze er nooit iets van zou merken. Natuurlijk deed ze dat wel. Het duurde jaren voor ik genoeg geld had gespaard om een echte 'Robinsons kwikdampmottenval' te kopen, een geweldig apparaat, dat de hele buurt in een griezelige gloed zet en van kilometers ver nachtvlinders aantrekt. Intussen dijde ook mijn nachtvlindercollectie geleidelijk uit.

Ik was me er destijds niet echt van bewust, maar mijn kindertijd viel samen met een rampzalige periode in de geschiedenis van het Britse platteland, althans bezien vanuit het perspectief van een vlinder of een hommel. Shropshire klinkt misschien idyllisch, maar dat is misleidend. Het was en is een relatief dorps, groen en aangenaam deel van Groot-Brittannië, maar niet het toevluchtsoord voor in het wild voorkomende dieren dat het misschien ooit is geweest. Ik ben er in 1972 naartoe verhuisd en ging er weg toen ik in 1984 naar de universiteit ging. In het weekend liep ik vaak met mijn vriendjes over het platteland naar het Shropshire Union Canal, een kilometer of drie verderop. Onderweg speurden we de heggen af op zoek naar vogelnesten. Toen ik in Shropshire kwam wonen moest je

voor die wandeling vijftien akkers oversteken, stuk voor stuk afgezet met een heg. Tegen de tijd dat ik naar de universiteit ging, was het één gigantische akker. De heggen waarin ik altijd naar vogeleieren had gezocht waren er stuk voor stuk uit gerukt. Een groot deel van het kanaal was gedempt en met een toplaag afgedekt, waardoor het een onopvallend onderdeel van het landbouwareaal was geworden. Waar hommels vroeger bramen in de heggen hadden gevonden, met daarnaast sleutelbloemen en daar weer naast moerasandoorn, aan weerszijden van het kanaal, stond nu alleen nog maar een zee van graan, een monocultuur die zich over het hele landschap uitstreckte. Dergelijke veranderingen deden zich bijna overal op het Britse laagland voor en zetten zich voort door heel West-Europa.

De veranderingen waren de oorzaak van de teruggang en, in sommige gevallen, het uitsterven van talloze dieren, die ons platteland sterk hebben verarmd. Maar de strijd is nog niet gestreden. Langzaam en voorzichtig bedenken we manieren om de schade ongedaan te maken. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat we efficiënte landbouw kunnen combineren met zorg voor het platteland. Boeren staan allerlei subsidieregelingen ter beschikking waarmee ze terugkeer van dieren in het wild kunnen bevorderen. De Britten hebben een opvallende, bijzondere liefde voor het platteland en voor de planten en dieren die er leven, waardoor er veel steun voor natuurbehoud is. Om op die golf mee te drijven richtte ik in 2006 de Bumblebee Conservation Trust op, een liefdadigheidsinstelling ter bescherming van onze hommels, die het tot mijn onuitsprekelijke plezier heel goed doet. Ze telt nu meer dan 8000 betalende leden en creëert bloemrijke leefomgevingen voor hommels in heel Groot-Brittannië, van Kent via Pembrokeshire tot Caithness, in het noorden van Schotland. Het grootste deel van onze wilde natuur houdt zich staande, en met onze hulp kan ze her-

Proloog

stellen. Misschien keren soorten die geheel en al verdwenen zijn op een dag zelfs terug. Maar dat is het onderwerp van het eerste hoofdstuk.